

Društveno i psihološko u Andrićevom romanu Gospođica

Levačić, Antonio

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:785472>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-04**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Antonio Levačić

**DRUŠTVENO I PSIHOLOŠKO U ANDRIĆEVU ROMANU
GOSPODICA**

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2022.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA KROATOLOGIJU

Antonio Levačić

**DRUŠTVENO I PSIHOLOŠKO U ANDRIĆEVU ROMANU
GOSPODICA**

ZAVRŠNI RAD

Mentor: izv. prof. dr. sc. Dubravka Zima

Zagreb, 2022.

SAŽETAK RADA

Ovaj se završni rad bavi proučavanjem romana *Gospođica Ive Andrića*, prvenstveno kroz društvene i psihološke aspekte likova u tome romanu. Roman obiluje raznim društvenim i političkim događajima koji su zadesili naša područja te je veoma interesantno analizirati događaje opisane u romanu- period Austro-Ugarske, atentat u Sarajevu 1914. , Prvi svjetski rat, nastanak Kraljevine Jugoslavije i tako dalje (Andrić 1967.: 88). Također, Andrić u ovome romanu daje detaljnu psihološku karakterizaciju likova, počevši prvenstveno od same glavne junakinje romana Rajke Radaković.

Ivo Andrić, jedini književni nobelovac na prostorima bivše Jugoslavije, poznat je po svojim višeslojnim romanima. Povijest, društvo, narodni govori i jezik, opisi ljudskoga karaktera i usudave to Andrić u svojim djelima razrađuje do u tančine i zato se i dan-danas naveliko čita i njegova djela ne gube na važnosti. I upravo iz toga razloga ću obraditi baš njegov roman kako bih dočarao njegovu književnu virtuoznost i sposobnost da opiše ljude i njihove živote na našim prostorima.

KLJUČNE RIJEČI

Gospođica, Rajka Radaković, društveno, psihološko, škrtoš, Prvi svjetski rat, Sarajevo, Beograd.

SADRŽAJ

1. Uvod	5
2. Biografska bilješka o Ivi Andriću.....	6
2.1. Književno stvaralaštvo Ive Andrića.....	7
3. Društveno u romanu Gospođica.....	8
3.1. Žensko pitanje u romanu.....	9
3.2. Povijesni kontekst i društvena događanja.....	10
4. Psihološko u romanu Gospođica.....	13
4.1. Škrtost i opsjednutost novcem.....	13
4.2. Nedruželjubivost.....	14
4.3. Nesretnost.....	15
4.4. Mizoginija.....	16
4.5. Paranoičnost.....	16
Zaključak.....	17
Literatura.....	18

1. UVOD

Roman *Gospođica* Ive Andrića napisan u periodu od prosinca 1943. do listopada 1944. godine. Roman je objavljen nakon oslobođenja Jugoslavije 1945. godine u izdavačkoj kući Svjetlost u Sarajevu, iste godine kada su objavljena njegova kolosalna djela *Na Drini ćuprija* i *Travnička hronika*. Unatoč činjenici što se radi o vrhunskom djelu prepunom dubinskih opisa ljudskih karaktera, *Gospođica* je uvijek ostala u sjenci gore navedenih dvaju djela. *Gospođica* je kao Andrićev književni ostvaraj unikatna po više segmenata - to je jedino od njegovih najznačajnijih djela gdje je glavni lik žena, jedino djelo čija se radnja odvija u moderno doba, jedino djelo gdje radnja nije smještena pretežito na području Bosne i Hercegovine nego i u Srbiji (konkretno u Beogradu) i tako dalje. Upravo iz tih razloga ovaj roman je veoma zanimljiv kao predmet književne analize. Iz razloga toga što je glavni lik žena i oko nje se tka cijela radnja, roman je predmetom proučavanja rodni uloga i pogleda na žene od strane društva u doba kada se odvija radnja romana. Vrijeme radnje odvija se u vrlo turbulentno doba za područje u kojemu obitavamo- opisuju se posljednje godine Austro-Ugarske Monarhije, atentat na prijestolonasljednika Franju Ferdinanda 28. lipnja 1914. godine u Sarajevu, Prvi svjetski rat koji je ostavio ogromne posljedice na ovdašnje stanovništvo, raspad Austro-Ugarske i nastanak Kraljevine SHS (kasnije Kraljevine Jugoslavije), međuetničke tenzije za vrijeme rata i u poslijeratno doba, društvene i gospodarske prilike u novonastaloj državi i tako dalje. Uz društveno-političku okosnicu radnje, prisutne su i snažne psihološke karakterizacije likova- Rajke Radaković, njene majke, njena ujaka, trgovaca s kojima je poslovala, osoba koje je upoznala u Beogradu nakon odlaska iz Sarajeva; svi ti likovi prikaz su određenoga segmenta društva i prikaz su vremena u kojemu se odvija radnja. No, unatoč vremenskom okviru u kojem su opisani likovi, Andrić je prvenstveno izvanredno oslikao sveopće ljudske osobine koje su i danas prisutne kod ljudi upravo zato što su sjevremenske. Tim ispreplitanjem opisa društvenih okolnosti i karakterizacije likova, Andrić je stvorio jedno kolosalno djelo za književnost na našim područjima. *Gospođica* se kao roman često gurala u zapećak i uvijek su se isticala gore navedena dva djela koja su također izvanredna, ali treba naglasiti da je *Gospođica* djelo napisano jednostavnijim jezikom i mnogo više u maniru moderne književnosti za razliku od *Na Drini ćuprija* i *Travničke hronike*. Upravo iz toga razloga je puno prijemčljivija za čitateljstvo i mnogo ju je lakše pročitati i samostalno interpretirati.

2. BIOGRAFSKA BILJEŠKA O IVI ANDRIĆU

Ivo Andrić rođen je 9. listopada 1892. godine u Travniku. Prema nekim podacima, ondje je rođen spletom okolnosti. Navodi se kako je, navodno, njegova trudna majka ondje, u Zenjak, došla u posjet obitelji Antunović u čijoj kući je i rodila. Danas se ondje nalazi Andrićev spomen-dom. Postoji još jedna verzija o Andrićevu rođenju, koja se danas odbacuje, iako ju je i sam Andrić potvrdio, a to je da je zapravo rođen u rodnome selu njegove majke, Dolcu, kod Travnika. Međutim, koju god verziju uzmemo u obzir ili koju god literaturu konzultiramo, svugdje ćemo naići na podatak da je rođen u Travniku. Osim navedenog, nerijetko se problematičnim smatralo i njegovo ime. Naime, Andrić je 1920. godine, kada je objavljena njegova knjiga Put Alije Đerzeleza, jako zamjerio izdavaču što je u naslovu pisalo Ivan Andrić. Krešimir Nemeć ističe kako se ime Ivan spominje i u brojnim Andrićevim službenim i privatnim dokumentima te na spomenicima koje je dao sagraditi svojoj rodbini (primjerice, grobni spomenici). Iako nema službene potvrde o tome da je Andrić dao promijeniti svoje krsno ime, Nemeć smatra kako je ime Ivan očigledno koristio u privatnom i obiteljskom životu, dok se imenom Ivo predstavljao široj javnosti. Valja se svakako osvrnuti i na Andrićevo burno školovanje. Osnovnu školu završio je u Višegradu kamo ga je, suočavajući se s velikim siromaštvom, poslala njegova majka. Ondje je proživljavao uspone i padove pa je, s jedne strane, jedan razred čak i ponavljao, a s druge primao Napretkovu stipendiju. Zahvaljujući toj stipendiji, Andrić se uspješno upisao u sarajevsku Veliku gimnaziju gdje je njegov talent zapazio profesor Tugomir Alaupović. Alaupović je bio istaknuti zastupnik jugoslavenstva, stoga se smatra kako je on zasigurno mnogo utjecao na kasnija Andrićeva ideološka opredjeljenja. U prilog tome govori i činjenica da je Andrić bio član organizacije naziva Mlada Bosna, koja je za zadaću imala širenje jugoslavenstva, preciznije rečeno, zalagala se za kulturno, političko i ekonomsko sjedinjavanje Hrvata i Srba (Nemeć 2016.: 14). Andrić svoje školovanje kasnije nastavlja na studijima u Zagrebu, Krakovu, Beču i Grazu, gdje je 1919. godine i diplomirao, a 1924. i doktorirao. Posebno potresna i burna Andriću bila je 1914. godina. Uhićen je u Splitu zbog svoje tzv. prosrpske orijentacije, odnosno sudjelovanja u nacionalističkom pokretu, nakon čega je neko vrijeme boravio u tamnicama Splita, Šibenika, Maribora, Zenice i Ovčareva. Oslobođen je 1917. godine, kada dolazi u Zagreb, gdje pokreće časopis Književni jug. Međutim, već 1919. odlazi u Beograd, a od 1920. godine bavi se diplomacijom, pa je tako, među ostalim, radio kao pomoćnik ministra vanjskih poslova te

ambasador u Berlinu, gdje je u ime Jugoslavije bio jedan od potpisnika Trojnoga pakta, a 1946. postaje članom Srpske akademije nauka i umetnosti te predsjednik Saveza književnika Jugoslavije. Umro je u Beogradu 13. ožujka 1975. godine, uslijed teške bolesti.

2.1. KNJIŽEVNO STVARALAŠTVO IVE ANDRIĆA

Književno stvaralaštvo otpočeo je pjesmom u prozi *U sumrak* (Bosanska vila, 1911, 18). Početci Andrićeva književnoga djelovanja vezani su uz hrvatsku sredinu, te je prve pjesničke i prozne radove tiskao pretežito u hrvatskim časopisima. Sa šest pjesama zastupljen je u antologiji *Hrvatska mlada lirika* (1914). Prve dvije knjige tiskao je u Zagrebu. Od 1919. djeluje isključivo u Beogradu. Prva njegova pripovijetka je *Put Alije Đerzeleza* (1920). Nastavio je pripovjetkama i esejima u kojima ga također zaokuplja povijesna, legendarna i mitska tematika. 1945. godine otpočine njegovo književno stvaralaštvo u obliku romana (*Na Drini ćuprija* i *Travnička hronika*) te romanom čija se radnja odvija u moderno doba (*Gospođica*). Poslije toga objavio je nekoliko zbirki pripovijedaka i eseja među kojima se po tehničari pripovijedanja izdvaja *Prokleta avlija* (1954).

Zastupljen je i u mnogim antologijama i zbirkama; napisao je predgovore za više knjiga i izabranih djela (V. Stefanović Karadžić, S. Matavulj, P. Kočić, A. G. Matoš). Obrade njegovih djela prikazane su na radiju, televiziji i u kazalištu. Velik dio Andrićeva opusa preveden je i na slovenski, makedonski, albanski, češki, ruski, poljski, bugarski, njemački, engleski, francuski, talijanski, nizozemski, švedski, finski, danski, norveški, rumunjski, mađarski, litvanski, turski, španjolski, japanski, perzijski i druge jezike. Andrićeva ostavština čuva se u SANU¹, a rukopis romana *Na Drini ćuprija* u Muzeju književnosti BiH. God. 1976. osnovana je Zadužbina Ivo Andrić, dodijeljena prva „Andrićeva nagrada“ te otvoren Spomen muzej. U prvim kritikama Andrić je nazvan ekspresionističkim pjesnikom „kojega slike frapiraju raznolikošću koliko i izražajem“ (B. Steiner). Poslije je kritika pratila dinamiku njegova književnog razvitka od lirike, novelistike, esejistike do širokih romanesknih freski. U mnoštvu studija, monografija, prikaza i biobibliografskih pregleda Andrić je ocijenjen kao humanist modernog kova, kritički racionalist, prodoran analitičar iracionalnog, sintetičar koji se uključuje u totalitet književno-povijesnih zbivanja u svijetu (Šicel 1983).

3. DRUŠTVENO U ROMANU GOSPOĐICA

Jedan od bitnih segmenata ovoga djela je položaj glavne junakinje romana Rajke Radaković u jednoj tradicionalnoj i patrijarhalnoj sredini, gdje se vrlo jasno znalo koje uloge žena može preuzeti i kako se ponašati u društvu. Upravo iz toga razloga je ovaj roman zanimljiv za proučavanje u

¹ Srpska akademija nauka i umetnosti

sociološkom kontekstu, te će stoga nadalje biti obrađen segment rodnih uloga u to doba na području gdje je Rajka Radaković živjela te kako je izgledao njen život u takvoj sredini i okolnostima u kojima se našla kao žena. Bitno je i spomenuti i usporedbu nje s drugim ženama u okolini, konkretno ću to obraditi na primjeru usporedbe s majkom.

3.1. ŽENSKO PITANJE U ROMANU

Nakon smrti svoga oca, Rajka preuzima vođenje njegova posla što je u to doba (početak 20. stoljeća) na području Sarajeva bilo vrlo neobično za jednu ženu: „Uzalud su joj govorili da to nije posao za žensko stvorenje ni za njene godine.“ (Andrić, 1967: 42).

No unatoč zgražavanju okoline na Rajkinu odluku da se upravo ona bavi očevim poslom, najzad je okolina pokazala razumijevanje budući da joj je otac preminuo i da je ostala sama s majkom: „*Svi su dobro poznavali tu mršavu devojkicu, sa žarkim crnim očima i žutim licem, sirotinjski odevenu, bez ikakve veze sa modom i ženskom potrebom za kičenjem i ulepšavanjem. Svi su znali da je njen otac, gazda Obren, propao i umro kao žrtva svoje dobrote i svoga strogog i starinskog shvatanja trgovačke časti. I svi su je tako i primili. A ona se u punoj mjeri i koristila time. Bez jedne izlišne reči i bez osmejka, ona je dolazila pred svakoga sa skromnom molbom ili određenim zahtevima. I svak je nastojao da izađe u susret i pomogne toj tužnoj devojci na čiju se kuću sidbina naročito okomila.*“ (Andrić, 1967: 37–38).

Također, osim oprečnosti između Rajke i ostatka patrijarhalne sarajevske sredine u vezi s poslom koji je obavljala, prisutna je i oprečnost u odnosu prema samome novcu. Naime, dok je sarajevski živalj bio vrlo rastrošan, Rajka je veoma pažljivo pratila svoje troškove. To je također pokazatelj ženske težnje za očuvanjem ognjišta i bijeg od rasipnosti koja uništava porodicu i kuću: „Slab i nemoćan izgleda svaki napor da se čuva i štedi kad u isto vreme toliko drugi neštedimice rasipaju, zakidaju i otimaju.“ (Andrić, 1967: 35).

Kada se govori o rodnim pitanjima i spolnim ulogama u romanu *Gospođica*, važno je istaknuti komparaciju Rajke Radaković i njene majke Radojke. Intertekstualnost romana upućuje na simbolički odnos dviju strana: Rajke Radaković, koja predstavlja tvrdnu, škrtu, proračunatu osobu koja nije sklona druženjima i, na primjer, darivanju prosjaka - „Zato Rajka nije mogla na prečac da prekine s tom tradicijom, ali je i darivanje prosjaka uzela u svoje ruke, kao i sve ostalo.“ (Andrić, 1967: 54). Uz te karakteristike, ona se bavi i uvjetno rečeno muškim poslom. Zbog svega

navedenog ona je simbol odbačene ženstvenosti i u oprečnosti je sa svojom majkom, koju odlikuje sve ono što bi jedna žena (po poimanju tadašnjega društva) trebala imati.

Majka Radojka poticala je iz ugledne sarajevske obitelji, te je taj detalj opisan na početku djela kada je spomenut Rajkin otac također: „Oženio se iz stare i ugledne sarajevske porodice Hadži-Vasića, lepom, nežnom i plavom Radojkom.“ (Andrić, 1967: 22).

Upravo iz ovoga navedenog detalja dade se vidjeti kako je Radojka Radaković bila opisana i shvaćena od strane sarajevskoga društva kao primjer prave žene s divnim fizičkim izgledom i sukladno mjerilima tadašnjega društva. Za razliku od nje, Rajku ne odlikuje tipična ženska ljepota koja bi bila prihvaćena, već se na nju gleda kao na muškobanjastu ženu koja ne posjeduje željenu žensku fizičku rafiniranost: „Ova Rajka, međutim, stisla se i usukala pa niti gleda što je red niti zna šta je obraz, i ne liči na devojku iz gazdinske kuće nego na poljskog Čifutina².“ (Andrić, 1967: 81/82).

Rajku, osim fizičke komponente, odlikuje i različitost u socijalnim vještinama i potrebama, ona je vrlo racionalna i ne podnosi vođenje nepotrebnih i suvišnih razgovora:

„Majka je uzdisala glasno, što je kod žena uvek uvod u žalostan razgovor. Gospođicu je to ljutilo. Njoj je bila neprijatna i pomisao na neki razgovor.“ (Andrić, 1967: 95).

Opis Rajkina lika veliko određuje i činjenica da se nikada nije udala. Taj segment njenoga života također pokazuje njenu nezavisnost i manjak potrebe za muškim osloncem, što se je činjenica koja nije mogla biti tako lako shvaćena i prihvaćena od strane društva. Kroz roman se u nekoliko navrata spominje njeno odbijanje da se uda za nekoga muškarca, smatrajući to potpunom besmislicom. Čak i sam njen nadimak i naslov djela upućuju na ironičan i zajedljiv odnos pripovjedača i okoline spram Rajke: „*Gospođica je pre vremena sve više dobivala izgled oštre i nastrane usidelice (...)*“ (Andrić; 1967: 85).

3.2. POVIJESNI KONTEKST I DRUŠTVENA DOGAĐANJA

² Čifutin, Čifut: pogrđan naziv za Židove

Povijesni kontekst u radnji romana veoma je obilježio tijek radnje i sudbinu likova; sama Rajka Radaković se za vrijeme Prvoga svjetskoga rata obilato koristila prilikama koje je donijelo trenutačno stanje, postala je čak i lihvarica, te se nakon završetka rata sukladno političko-društvenim prilikama morala iseliti iz Sarajeva i otići živjeti u Beograd.

Prvenstveno da se osvrnemo na sam Prvi svjetski rat. Sve što se u romanu zbivalo prije, kao i neposredno poslije rata, prožeto je semantikom tog prijelomnog trenutka (Meić 2020.: 3. str). Prvom svjetskom ratu prethodila je i aneksija Bosne i Hercegovine od strane Austro-Ugarske Monarhije 1908. godine. Oba povijesna događaja (uz Balkanske ratove) prošla su, za Rajku Radaković, potpuno neprimjetno. Ona se nikada nije osvrnula na političke okolnosti u kojima je živjela; jedino što ju je preokupiralo bio je tok novca i njen finansijski status.

Rajka je u doba Balkanskih ratova stupila u kontakt sa židovskim trgovcem Rafom Konfortijem. On ju je savjetovao da ulaže u građevinski materijal i dukate te 1912. godine znavši unaprijed da će lihvaranjem i trgovinom tim materijalima oboje biti na dobitku. 28. lipnja 1914. počinje (kontradiktorno) proljeće u životu Rajke Radaković. Sam poetičan opis lijepoga jutra najavio je ulazak u njen lirskiji i ljepši dio života, potpuno u suprotnosti s događajima koji će uslijediti za ostatak svijeta. Unatoč općem kaosu nakon ubojstva prijestolonasljednika Ferdinanda od strane Gavrila Principa, Gospođica je ponovno potpuno apatično reagirala na opću uzburanost oko sebe. Jedino što ju je potreslo i izazvalo tjeskobu bili su novinski natpisi o događaju, što ju je podsjetilo na period kad se njeno ime i ime njene obitelji provlačilo kroz novine u negativnome kontekstu (Meić 2020.: 6).

Tu njenu podvojenost između realnoga svijeta (prema kojemu je bila potpuno apatična) i svijeta novca i biznisa kojim se bavila je izvrsno opisao Andrić u tekstu:

„Za nju već odavno postoje dva sveta, potpuno različna iako ne potpuno odvojena. Jedno je ovaj naš svet, ono što ceo svet zove svetom, celokupna šumna i nepregledna ova zemlja sa ljudima i njihovim životom, njihovim nagonima, težnjama, mislima i verovanjima, sa njihovom večitom potrebom građenja i razaranja, sa nerazumljivom igrom međusobnog privlačenja i odbijanja. A drugo, drugo je svet novca, carstvo sticanja i štednje, skroviti i tihi, samo manjini poznati, ali beskrajni predeo bezglasne borbe i stalnog snovanja u kome vladaju račun i mera kao dva nema božanstva. Nečujan i nevidljiv, ovaj drugi svet nije ništa manji ni manje raznovrstan ni manje bogat od onog prvog. I on ima svoja sunca i sazvežđa, svoja svitanja i pomračenja, svoje uspone i padove, svoje blagoslove i nerodice; i on ima veliku, nejasnu snagu svoga unutarnjeg smisla, životnog načela na kome sve počiva i oko kojeg se sve kreće, a

koji slab i smrtnan čovek može samo da nasluti i nazre. Taj tamni i naopaki svet ona je smatrala licem, a onaj prvi naličjem“ (Andrić 1967: 68–68).

Nakon opisa samoga početka rata, posebno se naglašavaju još dvije godine rata: 1915. i 1917. 1915. je važna godina po tome što je te godine okupirana Srbija i Crna Gora od strane Centralnih sila, te je srpska vojska izbjegla preko albanskih brda do albanskoga mora i potom na Solunski front. S druge strane, 1917. je važna jer su te godine izbile dvije revolucije u carskoj Rusiji koje su odredile tijek povijesti te države, te se SAD pridružio Antanti i time ubrzao pobjedu navedene koalicije. Svi ti događaji obilježili su ekonomsku situaciju i u Sarajevu i samim time utjecali na financijski status i poslove Rajke Radaković.

Nakon nemilih ratnih događanja, dolazi kraj 1918. godine i stvaranje nove države- Kraljevine Jugoslavije (prvotno Kraljevine SHS). 1919. Neposredno nakon stvaranja nove države i novoga režima, Gospođica je prisiljena zajedno sa svojom majkom napustiti Sarajevo jer se proširio glas o njenom lihvarstvu za vrijeme rata. U Beogradu, novoj prijestolnici, odvija se ostatak njena života (sve do 1935. i njene smrti). Taj period života ponajviše je obilježen novim likovima- Jovankom i Ratkom Ratkovićem. Može se povući paralela između ta dva beogradska lika i dva sarajevska lika- Rafom Konfortijem i Dajdža³ Vladom. Osim ta dva lika koja su obilježila njen život u Beogradu, sam opis života u poslijeratnom Beogradu nam pokazuje koliko je život u to doba bio varljiv i prepun izazova (Meić 2020.: 8).

U romanu je također opisan i period Velike ekonomske krize koja je vladala krajem 20-ih i početkom 30-ih godina 20. stoljeća. Ta ekonomska kriza je poljulala i Gospođicino financijsko stanje i poslove, te je u tome periodu počela patiti od srčanih tegoba od kojih je najzad i preminula. Nije slučajno da romanom obiluje toliko povijesnih događaja, budući da su sva ta događanja uvjetovala i predodredila živote ljudi na našim prostorima početkom 20. stoljeća, pa samim tim i život Rajke Radaković.

³ Dajdža (tur.) - ujak

4. PSIHOLOŠKO U ROMANU GOSPOĐICA

Psihološku karakterizaciju lika Rajke Radaković moglo bi se razrađivati do u tančine, no ja ću se osvrnuti samo na njene najbitnije karakterne osobine koje su dominirale cijelim romanom. Naravno, prvenstveno tu je njena škrtost, kao osnovna tema djela i oko te njene osobine plete se cijela radnja budući da joj je ta karakterna crta odredila cijelu sudbinu. Nadalje, važno je spomenuti njenu asocijalnost, odnosno otuđenost ili naprosto potpun nedostatak želje za socijalnom interakcijom. Naravno, Gospođica je morala imati svakodnevnne kontakte s mnogim ljudima budući da se bavila lihvaranjem, preprodajom dukata i raznih materijala za vrijeme rata, kasnije u Beogradu je morala biti u izravnom kontaktu s ljudima kod kojih je prvotno živjela i tako dalje. No, ona nikada nije ulazila u dubinsko prijateljstvo s bilo kime, te je kategorički odbijala čak i prosce.

4.1. ŠKRTOST I OPSJEDNUTOST NOVCEM

Izvore Gospođicine škrtosti, odnosno patološke opsesije za novcem, nije teško dokučiti budući da se na samome početku romana naznačuje događaj koji je to potaknuo- smrt njena oca Obrena. Obren Radaković joj je na samrtni dao u ostavštinu svoju zapovijed da mora štedjeti neumoljivo i da svi koji budu stupali u kontakt s njom će imati primisli o tome da je financijski iskoriste. To je Rajka shvatila doslovno i time se vodila u životu.

Valja napomenuti kako je tema škrtosti u nekoliko navrata zastupljena u najvećim djelima svjetske i hrvatske književnosti, te je to i potaknulo Andrića da stvori jedan ženski lik koji će imati tu patološku crtu:

„Mene je u ovom slučaju zanimalo porok koji se zove škrtost. Ni u literaturi ni u životu taj mi problem nije bio nepoznat. Čitao sam Držića, Molijera, Steriju i tolike druge pisce koji su obrađivali tu temu. I ne znam tačno kada se to dogodilo, ali jednog dana u meni se nešto usprotivilo, pa sam sebi postavio pitanje: zar su samo muškarci tvrdice? Koliko ja znam, taj porok ne bira ovog ili onog. I negde baš tada odlučio sam da u književnost unesem i lik žene kojom upravlja novac. Temu sam dugo istraživao, proveravao, mada čovek svugde lako može naići na škrte ljude.“ (Andrić prema Jandrić 1982.: 137).

Gospođicina škrtost se ogledala prvenstveno u samoj njenoj kući, čije je konce odlučila držati u svojim rukama, čak i toliko da ju je sama sluškinja (koju je najzad i otpustila), nazvala „čudovištem od deteta“ (Andrić 1967.: 28).

Andrić je čak i u imenovanju ulice u kojoj je Gospođica živjela dao slikovit opis njene škrtosti-Stiška 16a. „Autor navodi vijest iz novina da je u ulici Stiška 16a (moglo bi se reći i da odabirom imena ulice na samom početku Andrić ukazuje na glavni motiv romana, škrtost, jer se za nekoga tko nerado daje novac kolokvijalno kaže da se „stisnuo“), pronađena stanarka te kuće, usamljenica koja je na glasu bila kao „tvrđica i osobenjak.“ (Terzić 2009.: 79).

Njena patološka škrtost se očituje čak i kad je u pitanju njeno zdravlje. Naime, za vrijeme njena života u Beogradu, ona otkriva kako ima srčanu manu koju bi trebala liječiti, no ona to kategorički odbija, Međutim, uzrujava je i sama pomisao na liječnika i tvrdoglavo odbija konsultirati se sa specijalistom, i ljuti se i na majku i na samu sebe „i na to svoje srce koje traži lekara i lekove“, jer, kako kaže, „šta će joj srce koja stvara trošak?“ (Andrić 1967.: 133).

4.2. NEDRUŽELJUBIVOST

Rajka, osim patološke štedljivost i opsjednutosti zgratanjem novca, resila je još jedna bitna karakteristika- nedruželjubivost. Čak bi se mogli napomenuti da je u pitanju bila potpuna asocijalnost, budući da je kategorički odbijala razgovarati o bilo čemu drugome osim o novcu, te da je sve uradila kako bi izbjegla ikakav kontakt s ljudima oko sebe. Naravno, nije mogla potpuno izbjeći interakciju s ljudima budući da se bavila poslom u kojem je potrebna interakcija, no i u toj poslovnoj komunikaciji se držala veoma hladno i nezainteresirano.

Rajkin nedostatak potrebe za socijalnim kontaktima je očigledan pri početku romana, kada ona svojoj majci zabranjuje da dovodi svoje prijateljice i ispija kave s njima. To majka vrlo teško podnosi. „Ne samo da Gospođica svoju majku smatra inferiornom i nekompetentnom da bi s njom uopće komunicirala, već vrlo surovo ukida i majčine posljednje izvore užitka, kao što su ispijanje kava tj. druženje s rođakinjama i susjedama.“ (Terzić 2009.: 82).

Nadalje, Gospođica je konstantno odbijala da prihvati ponudu bilo kojega prosca koji je bio zainteresiran za nju. Nije htjela niti saslušati prijedlog zainteresirana mladića i smatrala je da to

nije nešto čemu ona treba težiti. Upravo zbog tog njenog izbora u životu je ona i zavrijedila nadimak Gospođica, koji se mogao interpretirati i pogrdno iz vizure tadašnjega društva. Njeno držanje i oblačenje je također nešto što je reprezentiralo njen stav o toj temi, „mrka, usukana, sa frizurom koja nema imena i sa suknjom koja je duža pozadi nego spreda.“ (Andrić 1967.: 41). No, može se svakako primijetiti da je, simbolički gledano, novac za nju ljubavnik. Ona mu se podaje, misli isključivo na njega i on joj postaje opsesija koja zamjenjuje bilo kakve emociionalne potrebe.

4.3. NESRETNOST

Unatoč činjenici da Gospođica kao lik djeluje dosta negativna, njen lik se može tumačiti kao vrlo nesretan i neispunjen prvenstveno. To je odlično opisao Danilo Kiš: „usamljena, jalova i nesrećna žena, svoju žeđ za sticanjem i novcem ne ublažava ničim, ni razvratom, ni ljubavnom patnjom, ni ljubomorom. Osim možda teškom obavezom (što je možda samo drugo ime za ljubav) prema očevom zavetu.“ (Kiš 1990.: 73).

Također, njena tuga i emocionalna krhkost se odlično očituje u njenim odlascima na očev grob, kamo je odlazila svake nedjelje (to je, osim poslovnih dogovora, bio jedini njen izlazak iz kuće). Detalj Rajkine tuge na Obrenovu grobu jedan je od rijetkih prikaza njene emocionalne osjetljivosti i patnje tijekom romana, „Ipak, jedini trenuci slabosti su upravo ti na groblju, kada kroz njen materijalistički oklop probija „sva silina ženske nežnosti,“ pri čemu se Gospođica guši od „navrelih osećanja.“ Ali, ni to ne traje dugo, nakon čega se osnažena tim razgovorom s ocem, povlači u svoju „tvrđavu koja se zove milion.“ (Terzić 2009.: 83).

4.4. MIZOGINIJA

Njena odbojnost prema ženama uočljiva je u nekoliko navrata, te joj Andrić nije posvetio toliko pažnje u romanu. No, zanimljivo je vidjeti kako su, ustvari, najveći trag na Rajkin život ostavili muškarci- njen pokojni otac Obren, dajdža Vlado i za vrijeme života u Beogradu prevarant Ratko Ratković. Gospođicin odnos prema ženama je bio vrlo suzdržan, pa čak se su se i osjećale natruhe Mizoginije.

Rajka nije bila vješta u „ženskim poslovima“, kako bi se u ono vrijeme moglo reći, nije ispijala kave s prijateljicama, te je jedini ženski lik koji joj se uspio približiti bila Jovanka tijekom njena života u Beogradu. No, ona Jovanki nije posvećivala pažnju, prije bi se reklo da ju je tolerirala kraj sebe. Jovankin lik je ipak mnogo utjecao na Rajkin život, budući da je upravo ona upoznala Rajku s Ratkom Ratkovićem kojim je Rajka bila očarana.

Njena mizogena i sadistička crta očituje se i trenutku kada joj je (dok je Rajka još živjela u Sarajevu) na vrata došla jedna lijepo odjevena i naočita žena. Naime, Gospođica se u tom periodu još uvijek bavila lihvaranjem, te ju je nesretna žena potražila kako bi je zamolila za pozajmicu. Međutim, Rajka ju je hladnokrvno odbila, te je to kod nje čak izazvalo i zadovoljstvo, „nešto slatko i toplo, kao neko drugo i veće srce.“ (Andrić 1967.: 113).

4.5. PARANOIČNOST

Paranoja koju Gospođica gaji i koja je uvijek negdje bila prisutna u nenoj psihi ponajviše dolazi do izražaja nakon smrti njene majke. Utonuvši u potpunu paranoju, misleći da će biti pokradena, ona nakon majčine smrti stavlja rešetke na prozore, skriva svoje zlato po kutijama, ustaje noću da bi kontrolirala je li zlato na mjestu, premješta konstatno sav novac koji posjeduje i tako dalje. Njena paranoja najzad i rezultira time što dobije infarkt, kao posljedicu neliječene srčane bolesti, kada ugleda sjenu od kaputa na zidu, misleći da je netko ušao u kuću kako bi je pokrao.

ZAKLJUČAK

Roman *Gospođica* Ive Andrića značajno je djelo u povijesti književnosti naših područja i značajno djelo iz opusa samoga pisca. Unatoč činjenici što se, kada se govori o Andrićevu opusu, uglavnom ističu njegova druga djela kao što su na primjer *Na Drini ćuprija* i *Travnička hronika*, *Gospođica* je nesumnjivo kolosalno djelo i roman koji se i u današnje vrijeme čita s velikom pozornosti. Roman obiluje povijesnim događajima, društvenim i psihološkim karakterizacijama, predočava život na našim prostorima prvih 30-ak godina 20. stoljeća, govori o rodnim ulogama i položaju žena, ali prvenstveno govori o ljudskom karakteru i prirodi. Karakterizacija Rajke Radaković i njene patološke potrebe za sticanjem i štednjom novca nije nešto što se samo po sebi stvara- to je posljedica trauma iz djetinjstva, to jest mladih dana, kada je bila izvrgnuta tuzi i patnji za ocem koji je prerano preminuo i dao joj u ostavštinu svoju zapovijed da uvijek pazi na novac, te da uvijek na ljude gleda kao na potencijalnu prijetnju njenome finacijskom stanju. Iako bi prosječan čitatelj mogao Rajku promatrati kao negativca, odnosno lika koji svakako nema pozitivne osobine, malo pozornijim čitanjem može se zaključiti kako je ona ipak karakter vrijedan razumijevanja. Roman *Gospođica* priča je o jednoj nesretnoj ženi na prostoru Balkana koja se morala snaći potpuno sama, bez muškoga oslonca, stvoriti materijalnu sigurnost sebi i svojoj majci i boriti se svim sredstvima za svoje bolje sutra. Nažalost, Rajka Radaković je ogrezla u patološku štednju, mizantropiju i život joj je okončan na krajnje tragičan način, kao logičan slijed događaja jednoga krajnje nesretnoga života.

LITERATURA

1. Andrić, Ivo (1967). *Gospođica*. Zagreb: Mladost
2. Andrić, Ivo. (1986). *Gospođica. Sabrana dela*. Sarajevo: Svjetlost
3. Jandrić, Ljubomir (1982). *S Ivom Andrićem*. Veselin Masleša, Sarajevo
4. Kiš, Danilo (1990). *Život, Literatura*. Svjetlost, Sarajevo
5. Meić, Perina (2020). *Gospođica- kronika jednoga vremena*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Mostaru. Mostar
6. Nemeč, Krešimir (2016). *Gospodar priče. Poetika Ive Andrića*. Zagreb: Školska knjiga
7. Terzić, Ajla (2009): *Gospođica- netipičan ženski lik ili nešto kao moderna vještica*. Motrišta. Glasilo Matice hrvatske Mostar, Mostar
8. Šicel, Miroslav (1983). *Hrvatski biografski leksikon*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb